

Dr. Metod Resman

Svetovalno delo v vrtcih in šolah

(Uvodna beseda k tematskemu delu razprav)

Povzetek: Šolsko svetovalno delo pri nas je v današnji konceptualni in operativni izpeljavi prehodilo določeno pot in se strokovno razvilo, zato je čas, da se povprašamo, v kateri smeri bi bilo vredno narediti nove korake in s tem aktualizirati delo šolskih svetovalnih delavcev v prihodnje. Ne samo tuje, ampak tudi naše empirične raziskave (nekatero prikazujemo v tej tematski številki) kažejo, da bodo nekatera vprašanja vzgojno-izobraževalnega dela šol in svetovalnih služb, ki se vlečejo že desetletja, ostala aktualna tudi v prihodnje. Mislimo na vprašanja pomoči učencem s posebnimi potrebami pri učenju in socialni integraciji, šolsko in poklicno svetovanje, vprašanja spoštovanja šolskih predpisov (discipline), boja proti uporabi zdravju škodljivih substanc in vprašanja medosebnih odnosov (individualizem, egoizem, agresija, nasilje). Pri tej rekonceptualizaciji moramo biti pozorni na to, da bo program svetovalne službe ohranil preventivno, razvojnocelostno, sistematično in sistemsko usmerjenost, da bi pomagali vsem, ne samo rizičnim učencem. Učinkovitost programa pa se bo povečala, če bo svetovalnim delavcem uspelo povezati svoja prizadevanja s prizadevanji učiteljev in staršev v enoten vzgojni koncept. V prispevku se še posebej utemljuje, zakaj bi bilo vredno svetovalno pozornost posvetiti kariernemu razvoju učencev in sodelovanju s starši.

Ključne besede: šolsko svetovalno delo, poklicno svetovanje, svetovanje za kariero, preventivno svetovalno delo, posvetovalno delo s starši.

UDK: 37.048.2

Izvirni znanstveni prispevek

Dr. Metod Resman, redni profesor, Univerza v Ljubljani, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko; e-naslov: metod.resman@guest.arnes.si

Uvod

Je čas za razmislek o dopolnjevanju programa in strategije svetovalnega dela v vrtcih in šolah?

Smernice za delo svetovalnih služb v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah, ki so okvir in priporočilo šolskim svetovalnim delavcem, so bile postavljene že pred več kot desetimi leti. V tem času sta se družba in šola seveda spremenili in čas je, da se ugotovi, v katerih delih smernice prej ali slej ostajajo aktualne, v katerih delih pa so morda presežene. Skratka, gre za to, da se znova uskladijo svetovalni cilji s potrebami šol, učiteljev in staršev, da se v nekem smislu dopolni teorija, program in strategija šolskega svetovalnega dela. Taki korektivi so razumljivi.

Svetovanje je bilo namreč vedno odsev časa – nanj so vplivale družbene spremembe in šolska politika. Tako je bilo poklicno svetovanje po prvi svetovni vojni v Ameriki posledica socialne krize in delovnih zahtev razvijajoče se industrije. Pred drugo svetovno vojno je bilo (1938) poplačano tudi dolgoletno prizadevanje dr. Schmidta, da smo dobili poklicno svetovalnico pri nas (Banovinska poklicna svetovalnica in posredovalnica). Posledica šolske krize v drugi polovici petdesetih let, ko je Sovjetska zveza prevzela pobudo v osvajanju vesolja, je bila v Ameriki sprememba šolske zakonodaje. Posledice zahtev po izboljšanju šolskega dela pri matematiki, fiziki, biologiji in drugih naravoslovnih znanosti so bile tudi spremembe v usposabljanju in konceptu dela šolskih svetovalnih delavcev.

V svojem prvem stoletju razvoja je svetovalna stroka najprej naredila velik korak, in sicer od ozkega svetovanja učencem pri izbiri poklica, poklicnega usposabljanja in iskanja zaposlitve h konceptu svetovalnega dela, ki je bistveno širši in vsebuje osebno, socialno, šolsko in poklicno pomoč različnim populacijam učencev.

Enega pomembnejših vplivov na delo svetovalnih delavcev so imela Rogersova dela in njegova »client/person-centred« teorija terapije oziroma njena

poznejša dopolnitev (razširitev) v »person-centred« teorijo svetovanja. Poleg tega da je postavil klienta v središče pozornosti in izhodišče za iskanje rešitev iz težav, je bila njegova vrednost še v tem, da je svetovalno pozornost preusmeril od svetovanja na posameznem področju človekove dejavnosti (npr. odnosov, vedenja, učenja, poklicnega ali šolskega svetovanja) k celostnemu človeku, torej od »razdrobljenega« obravnavanja k človeku kot celoti. Pri nas je to čas druge polovice šestdesetih let, ko je temelje doktrine šolskega svetovalnega dela postavil dr. Pediček (1967). Načelo celostnosti pa je tudi danes eno od načel šolskega svetovalnega dela.

Ta celostni pristop pri svetovalnem delu z učenci bi lahko ocenil kot tretjo prelomnico ali etapo v razvoju profesionalizacije šolskega svetovalnega dela, to pa v svetu (in pri nas?) zadnje desetletje dobiva nove razsežnosti (interpretacije), ki so zopet posledica nemoči razreševanja razvojnih, socialnih, šolskih (vzgojno-izobraževalnih), ekonomskih, poklicnih in drugih problemov, ki jih prinaša današnje življenje.

Za to obdobje, v katero bi morala hitreje vstopati tudi šolska svetovalna služba pri nas, je med drugim značilno tisto, o čemer smo pisali v eni od prejšnjih razprav (Resman 2007), to je, da se svetovalno delo preusmerja od individualne k bolj sistemski naravnosti in od kurativnega dela k proaktivni in preventivni orientaciji in takim oblikam svetovalnega poseganja, da bi s sistematičnimi in sistemskimi spremembami v šoli in šolskem okolju pomagali vsem učencem.

Aktualni problemi današnje šole in svetovalne službe

Prebiranje najrazličnejše strokovne literature, empirične raziskave, evalvacije svetovalnega dela, poročila šol in celo prebiranje dnevnega časopisja nam pokaže, da je danes veliko težav, ki jih prinaša *spreminjanje družine*, njene strukture in kulture, ki niso brez vpliva na otroka/učenca in njegov razvoj. Ločeni ali razvezani starši, dopolnjene družine, matere samohranilke in podobne neugodne družinske situacije lahko pomenijo neugodno okoliščino, da otrok ne more razviti svojih potencialov, kot bi jih lahko. Ekonomska revščina, brezposelnost enega ali obeh staršev, alkohol, trda in mehka mamila in podobne substance, ki neposredno vplivajo na zdravje in razvoj otrok, nas danes hudo skrbijo in ne kaže, da bi se teh nadlog lahko v bližnji prihodnosti rešili. Če bodo ti trendi naraščali, se bojim, da bo naraščalo tudi število otrok staršev narkomanov v vrtcih in šolah, posledica tega pa bo, da bodo vedno mlajši otroci posegali po mamilih in postajali odvisni od alkohola in drog. Disfunkcija družine in opisane težave zahtevajo, da se hitro pripravi dober preventivni šolskosvetovalni program. Opaža se, da narašča število zanemarjenih otrok, otrok, ki doživljajo nasilje staršev in drugih odraslih, vedno več je otrok, ki so preplašeni in ogroženi zaradi fizičnega, psihičnega ali spolnega zlorabljanja vrstnikov, itn. *Agresija in nasilje* je danes eden večjih problemov, s katerim se srečujejo učitelji in svetovalni delavci po šolah. Veliko preveč učencev uporablja agresivno vedenje, da bi ohranili svoj obraz in za vsako ceno rešili konflikt v svojo korist. Niti v družbi

niti v šoli še vedno nismo našli učinkovitih načinov (sredstev, metod) za zagotavljanje zaščite oziroma varnosti učencev pred nasiljem. Preprosto »policijsko« preprečevanje nasilja, sprejemanje vedno bolj restriktivnih pravilnikov o vedenju učencev, zaposlovanje varnostnikov po šolah zaradi preprečevanja izsiljevanj, fizičnega obračunavanja med učenci ni odgovor na porajajoče se probleme. V ta sklop problemov sodi tudi nespoštovanje (neupoštevanje) predpisov, ki zagotavljajo funkcioniranje šole kot institucije.

Problem agresije in nasilja pri reševanju sporov in kot metoda uveljavljanja posameznika v okolju ni problem, ki bi zadeval samo šolo in učence, pač pa predvsem problem družbe in civilizacije. Se pa od šol in svetovalnih delavcev veliko (preveč) pričakuje. Še dolgo se bomo ukvarjali z vprašanjem, kako individualizem, ki ga danes usmerja egoizem, oplemenititi z odgovornostjo za svoje delo in vedenje do drugih. Posameznik svojo individualnost potrjuje le v sodelovanju z drugimi, vendar se lahko tak individualizem tudi vrača kot bumerang, ko tudi drugi reagirajo z individualizmom. To so poteze, ki učence med seboj oddaljujejo. Učencem je treba privzgojiti »duh« (skrb) skupnosti, ki zbližuje posameznika s socialnim okoljem in družbo. Pomembnost oblikovanja (razvoja) samoodgovornosti učencev, kot jo poudarjajo Dreikurs, Dinkmeyer, Glass, Purky (Schmidt, str. 298) in drugi teoretiki, bo prej ali slej morala postati med aktualnejšimi nalogami svetovalnih delavcev.

Škoda, da je v naših šolah tako hitro zamrla medsebojna vrstniška pomoč, ki je bila še pred dvajsetimi leti nekaj samo po sebi umevnega. Njen namen ni bil le pomoč sošolcu, ki zaradi različnih vzrokov (npr. bolezni) ni mogel osvojiti učne snovi, pač pa je imela še vrsto »stranskih« učinkov. S tako obliko sodelovanja učenci lahko razvijejo vrsto socialnih spretnosti, sposobnosti in osebnostnih značilnosti: zvišuje se socialna zavest učencev, povečujeta se empatija in razumevanje sošolca kot človeka, med njimi se razvija solidarnost. Navsezadnje taki odnosi in vedenje ugodno vplivajo na učno atmosfero, življenje med učenci pa postane prijetnejše.

Pomoč učencem, da bi obvladali sovraštvo in na ustrezen (socializiran) način razreševali konflikte in uravnavali medosebne odnose, povečevali sodelovanje in solidarnost, mora biti v prihodnje prednostni program šole, pri čemer bi morali imeti svetovalni delavci vodilno strokovno vlogo. Ta program bi se moral nasloniti na program *integracije in inkluzije*, ki danes močno označuje šolsko svetovalno delo. Gre za svetovno družbeno in šolsko gibanje, ki pa je pri nas za sedaj najbolj usmerjeno k učencem s posebnimi potrebami, nekako v ozadju pa je še vedno integracija/inkluzija otrok različnega socialnega, kulturnega, nacionalnega izvora, ki se pojavlja tudi kot gibanje za interkulturno vzgajanje in izobraževanje. S problemom interkulture vzgoje in izobraževanja se pri nas soočamo pravzaprav že zelo dolgo (že vsaj od druge, če ne celo od prve svetovne vojne), ki pa z globalizacijo in odpravo meja med državami in drugačnimi migracijskimi tokovi dobiva nove značilnosti, ki se kažejo v še bolj pluralizirani slovenski kulturi in šolskem življenju. O teh dveh problemih in nalogah svetovalnih delavcev smo že pisali (Resman 2002, 2006), na to temo je bil organiziran celo posvet Zveze društev pedagoških delavcev Slovenije (Posvet 2002). Problem

integracije/inkluzije dobiva nove dimenzije z vedno večjo ekonomsko diferenciacijo družbe. Sociologi opozarjajo, da narašča število revnih ljudi in revščina, če nam je ne bo uspelo obvladovati na ekonomski in socialno-psihološki ravni, utegne imeti resne posledice za šolsko vzgojno-izobraževalno delo. Svetovalni delavci ugotavljajo, da se morajo vedno pogosteje ukvarjati s problemi revnih otrok v šoli.

Sicer pa se z globalizacijo med ljudmi nasploh podirajo s tradicijo utrjene vrednote in navade. Razlike med otroki so vedno večje, in to različnost (pluralizem) bo treba vedno bolj upoštevati v razredu in pri svetovalnem delu. Učni (izobraževalni) in osebnostnosvetovalni programi bi morali bolj upoštevati konkretnega otroka, njegove osebnostne značilnosti, osebne potrebe in vzgojno-izobraževalne pogoje.

Šolskosvetovalni program, ki si prizadeva za socialno integracijo različnih otrok, lahko premaguje *probleme (psihološke) osamljenosti*. Ta je lahko resna ovira življenja in razvoja kogar koli, ne samo socialno in kulturno drugačnih. Osamljenost ni samo problem starih ali ostarelih ljudi, ampak tudi mladih (učencev, dijakov). Šolski svetovalni delavci so danes tako obremenjeni z »večjimi« problemi, da ta problem kar nekako spregledujemo, čeprav smo ga zaznali že z raziskavo konec devetdesetih let. Takrat narejena raziskava je ugotovila, da je okoli 22,1 odstotka učencev, ki nima prijatelja, da bi mu lahko zaupali, 46,4 odstotka pa si jih želi več pozornosti sošolcev/sošolk. (Resman in drugi 1999, str. 286–287) Nimamo podatkov o tem, koliko je danes po šolah osamljenih (in zato nesrečnih) otrok. Osamljenost se bo verjetno z razvojem računalništva in medmrežja še povečevala, zato bo potreba po socialnih kontaktih še večja. Ali svetovalni delavec lahko zamuji pred tem problemom?

Jasno je, da šole niso, še manj pa osamljeni svetovalni delavci, sposobni sami in neposredno spoprijemati s tolikšnim številom in tako raznovrstnostjo problemov. Zato tudi potreba po zavestnejšem, načrtnejšem pristopu k oblikovanju *vzgojne podobe šole* oziroma njenega vzgojno-izobraževalnega (socialnega) prostora.

Vprašanja oblikovanja vzgojnega koncepta vrtca in šole so pomembna naloga svetovalnih delavcev. Še posebno vrednost dobiva njegova vloga pri oblikovanju subjektivnih praks, konceptov, teorij oziroma strategij, ki močno vplivajo na oblikovanje socialnih vrednot in spretnosti na otroke oziroma učence. Subjektivnim teorijam in pomembnosti sodelovanja svetovalnega delavca z vzgojiteljicami oziroma učitelji v tej številki posvečata pozornost kar dva prispevka, to je prispevek *Anite Jug* in *Sonje Pečjak*. Prvi govori o pomenu razvijanja subjektivnih teorij v predšolski vzgoji ter vlogi svetovalnega delavca, drugi pa vlogi šolskega psihologa pri uresničevanju vzgojnega koncepta šole.

Potrebo po zavestnejšem, načrtnejšem pristopu k oblikovanju vzgojne podobe šole (vzgojnih načrtov) ne bi smeli razumeti samo kot dodatne šolskoorganizacijske in normativne pritiske na učence in starše, pač pa kot sistem pedagoških ukrepov, ki bi krepil pozitivne socialne in razvojne pogoje življenja posameznih učencev in šole kot celote. Res je, da učinek takih ukrepov ni enak učinku, kot ga imajo lahko represivni ukrepi, ki v svojem bistvu postavljajo

človeka v položaj neposredne socialne, materialne ali drugačne ogroženosti in imajo zaradi tega takojšen, vendar največkrat samo navidezen učinek. Učinki ukrepov, ki so usmerjeni v krepitev pogojev, ki učencem omogočajo doživljanje pozitivnih izkušenj, so vidni šele po daljšem času.

S šolskosvetovalnega vidika bi to pomenilo, da bo svetovalno delo moralo svojo pozornost preusmeriti v preventivo, na vse učence, da bodo programi svetovanja učencev celostno oblikovani, da bodo svetovalni posegi tudi sistemski (to pomeni, da svetovalni delavci sodelujejo z učitelji in ravnatelji, vplivati pa bi morali tudi na spreminjanje šolske zakonodaje) in da se razvije sodelovanje s starši. Zaradi pomena sodelovanja med šolo, učitelji in starši bi morali svetovalni delavci, kot bo še posebej utemeljevano, v svoj program dela poleg projekta »zbornica« in projekta »oddelek« vključiti še tretji projekt, to je *projekt »starši«*.

Razmerje med preventivo in kurativo kaže na strategijo pri svetovalnem delu

Svetovalni delavec mora pri načrtovanju svojega programa pomoči misliti na uravnoteženost programa, in sicer tako, da bo s svojim delom lahko zadovoljeval potrebe vseh učencev na eni strani, da drugi pa se ukvarjal tudi s tistimi posamezniki, ki imajo oziroma bodo imeli resne individualne probleme. To razmerje bo karakteriziralo strategijo svetovalnega dela.

Pritiski šolskega vsakdanjika od svetovalnih delavcev zahtevajo, da se takoj in sproti ukvarjajo s posamezniki ali skupinami učencev, ki se soočajo s problemi osebnostnega, šolskega, socialnega in poklicnega razvoja. Logično je, da od teh problemov svetovalni delavec ne more bežati ali jih prelagati na druge. Na drugi strani pa se zavedamo, da ima tako predvsem kurativno naravnano delo negativne »stranske« učinke, zato se svetovalni delavec ne sme odreči preventivni dejavnosti. Zanj je značilno, da je obrnjena k vsem učencem (in je zato pravična). Njen namen je vzpostavljane pogojev in stanj, da težave ne bi nastajale oziroma bi bili učenci pripravljeni na njihovo obvladovanje in razreševanje.

V tak preventivni program sodi razvoj različnih kompetenc, to je tistega, kar bi danes imenovali razvijanje sposobnosti, značilnosti, navad in spretnosti. Zaželeni preventivni programi so usmerjeni v pomoč vsem učencem pri osvajanju znanja, učnih in socialnih spretnosti, naučiti bi jih morali samostojnega sprejemanja odločitev in odgovornosti za odločitve ter usposobiti za najdenje v svetu sprememb in obvladovanje pritiskov, ki jih ta svet prinaša. Še posebno bi bila ta svetovalna pomoč potrebna rizičnim skupinam učencev.

Uresničevanje preventivnega programa zahteva dobro sodelovanje z učitelji in vodstvom šole, da bi »zbornica« poleg uresničevanja učnih načrtov podprla tudi svetovalni program uresničevanja poklicnih in življenjskih (kariernih) načrtov učencev. Svetovalni delavec bi moral biti pobudnik razvijanja kolaborativnega sodelovanja med učitelji ter učitelji in starši, pobudnik oblikovanja najrazličnejših delovnih skupin, aktivov in timov, katerih delo bi moralo biti vsebinsko in strateško usmerjeno tako, da bi izboljševali pogoje in zviševali možnosti za doseganje boljših učnih uspehov *vseh* učencev. Navsezadnje je to tudi eden od vidikov t. i. vzgojnega načrtovanja šolskega dela.

Uresničevanje vsakega svetovalnega programa zahteva sodelovanje svetovalnega delavca s starši. Staršem je potrebna konzultacijska in drugačna pomoč, da bi zagotovili otrokom spodbudno domače okolje, ki je pogoj uspešnega učenja in osebnostnega razvoja otrok. O sodelovanju svetovalnih delavcev s starši razpravljamo posebej.

Svetovanje za kariero

Če smo pozorni na posameznega učenca in njegov razvoj, je jasno, da bo učenec v prihodnje potreboval pomoč, da bi lahko polno razvil svoje psihične, fizične, socialne (osebnostne) potencialne (kompetence) in na teh »sestavil« svoje življenje. Hočem reči, da njegovega življenja in našega (šolskega) svetovalnega dela ne bi smeli gledati samo z vidika njegovega šolskega dela, njegovega učenja in učnega uspeha. Realno je učenčevo razmišljanje vedno usmerjeno v prihodnost: skrbi ga in razmišlja o nadaljnjem šolanju, ekonomski (materialni) eksistenci, delu, poklicu, zaposlitvi, družini, prostem času, odnosih itn.

Zato bi svetovalni programi morali biti namenjeni razvijanju in urešničevanju osebnih, šolskih in poklicnih načrtov učencev (Gysbers, str. 140), kar je smisel razvojnega svetovanja. Programi morajo biti usmerjeni tako, da bodo učence usposobili za samostojno sprejemanje odločitev o svoji šolski in poklicni poti, dejavnostih v prostem času, za oblike in načine življenje z drugimi; učenec mora različne dejavnosti in vloge povezati s smislom življenja.

Tako oblikovan program pomoči učencu pri razvijanju in postavljanju življenjske perspektive (razvoju kariere življenja) je tisto, kar se danes razume pod pojmom svetovanje za kariero (karierno svetovanje, career counseling ali career guidance). Razvoj kariere ter svetovanje za kariero oziroma vodenje za kariero, kakor se imenuje v mnogih evropskih državah, se pojavlja kot splošna človekova in širša družbena potreba.

Kaj razumemo pod pojmom kariera?

Kariera je celota vlog in dejavnosti, ki jih nekdo opravlja v svojem življenju (Primerjaj Gysbers, v Waltz 1992, str. 14–15); to so vloge in igre osebnega življenja, ki vključujejo delo, družino, prosti čas, učenje, in vloge, povezane z drugimi družbenimi dejavnostmi.¹

Razvoj kariere je proces, ki je sestavljen iz psiholoških, socioloških, vzgojno-izobraževalnih telesnih in drugih ekonomskih in naključnih dejavnikov, ki se med seboj prepletajo in dopolnjujejo in sestavljajo kariero vsakega posameznika v vsem življenju.

¹ Čeprav je vir, na katerega se opiram, relativno star, je sama definicija kariere oziroma kariernega svetovanja še vedno aktualna. V bolj ali manj nespremenjeni formulaciji in s sklicevanjem na citiranega avtorja jo je mogoče dobiti v sodobnejših virih. Sicer pa je različne definicije in razvoj pojma kariere podrobneje opisala Petra Javrh (2006, str. 14–23) v svoji disertaciji.

Učinkovito in zadovoljno življenje ni nekaj, kar se dela ločeno in nepovezano; to ni kakor krpanje hlač, kjer so krpe različnih barv, oblik, kakovosti, velikosti in se prekrivajo brez pravega reda, oblike; to ni skupek nekako sestavljenih in med seboj nepovezanih razmišljanj, občutkov in dejanj, ki se porajajo kot reakcija na zunanje stimulanse. Življenje je več kot samo vsota vseh teh delov. Potrebna je izvirna ideja, ki bo vse te elemente in dejavnosti povezala v neko konsistentno celoto. To pomeni najti koncept, cilj, smisel življenja. Najdenje takega cilja je morda najpomembnejša življenjska (karierna) odločitev. Zato je proces razvoja in izbire ustreznega kariere (življenjskega cilja) zahteven proces, kamor se mora usmeriti tudi šolska svetovalna pomoč.

Postavljanje kariere (ciljev) ni samo stvar mladine, dijakov ali študentov, ki se odločajo za poklic ali nadaljnje šolanje. Govorimo tudi o razvoju kariere odraslih (npr. razvoj kariere učiteljev – Javrh 2006), razvoju kariere upokojenih ter načrtovanju in razvoju kariere posebnih skupin, to je skupin ljudi, ki jim je posebna življenjska situacija ali izkušnja podrla, pretrgala ali spremenila v preteklosti oblikovano karierno pot. Svetovanje za kariero je zato aktualno v vseh obdobjih in vseh področjih. Svetovalni delavec mora tako npr. poznati karierne potrebe npr. upokojenih žensk in moških, vdov oziroma vdovcev, žrtev nasilja, gejev, lezbijk, invalidov, brezdomcev, nezaposlenih mladih in ostarelih.

Kaj je svetovanje za kariero in vloga svetovalnega delavca?

Naloga svetovalnega delavca bi seveda bila, da posveča pozornost kariernemu razvoju učencev/dijakov/študentov, si prizadeva za dober učni uspeh in osebni razvoj učencev, da bi integrirali in uporabili znanje (vedenje) o sebi, razvoju, delu in družbi za razvoj in izbiro smisla in cilja življenja. Svetovalci mora pomagati svetovancu (učencem, dijakom) povezati različne karierne zgodbe v eno, enotno, mu pomagati načrtovati karierni razvoj. To pomeni, da mora svetovalci poznati in razumeti povezavo med osebnim in kariernim svetovanjem, med duševnim zdravjem in kariero ter pomagati posamezniku integrirati profesionalno delo in druge življenjske vloge v zaokrožen, poenoten smisel (cilj) življenja. Treba pa jih je tudi usposobiti za premagovanje in odstranjevanje ovir, ki se jim bodo postavljale na poti, morali se bodo naučiti na »socializirani« način prilagajanja na spremembe te življenjske poti, ki jih bodo pogojevale naključne okoliščine ali pa zavestne odločitve.

Karierno svetovanje pomaga, da učenec lažje najde sebe, da pride »k sebi«, da si naredi življenje srečnejše in uspešnejše, da bo različna področja dejavnosti povezal v celoto, kar bo, kot je logično, vplivalo na zadovoljstvo človeka v njegovem »zasebnem« življenju pa tudi izboljšalo delovne profesionalne rezultate. (Javrh 2006, str. 29–39)

Naj bo svetovalno delo usmerjeno v pomoč učencem/dijakom za oblikovanje cilja in podobe življenja, se v strokovni literaturi ne pojavlja na novo. Jones leta že 1970 govori, da je ena pomembnih nalog svetovalnega dela svetovanje za življenje (guidance toward life goals). Piše, da je svetovanje in izbira poklica za človeka seveda izjemno pomembna, ker mu ta dejavnost omogoča zadovoljevanje temeljnih po-

treb ter oblikovanje samopodobe in samokoncepta (Roe in Super, v Jones, str. 214), vendar razvoj kariere vključuje celotno življenje, ne samo poklicno delo oziroma zaposlitev (Wolfe in Kolb 1980, v Gysbers 1992, str. 15). Nič manj pomembne kot poklicno delo niso npr. dejavnosti prostega časa, vendar ne samo zato, da osvežijo duha in telo, ampak da pomagajo razviti estetsko in duhovno stran življenja. Toda niti ena niti druga, pa tudi obe skupaj nista dovolj, da bi dali smisel življenju.

Pa vendarle so vprašanja šolske in poklicne perspektive še naprej v ospredju učenčeve/dijakove skrbi in ni videti, da bi se pomen teh vprašanj v prihodnosti za učence/dijake zmanjševal. Dejali bi, da se ta vprašanja celo povečujejo, saj je zaradi hitro razvijajoče se tehnologije nezanesljivost poklicne izbire vedno večja. Poklici se hitro razvijajo (izgubljajo in na nastajajo novi), zato je vprašanje, kako poklicno in šolsko svetovanje danes umestiti v koncept šolskega svetovalnega dela. Prizadevanje svetovalca bi se morala premakniti od pomoči posamezniku, da bi svojemu znanju, sposobnostim in interesom izbral in poiskal primerno delo (poklic), v pomoč, da si oblikuje produktivno in zadovoljno življenje nasploh. To pa se imenuje *vzgoja za kariero*.

Kdaj se začne oblikovanje kariere?

Ko se je nekoč govorilo o kariernem svetovanju in razvoju, se je mislilo, da je to predvsem stvar svetovalnega dela na srednji šolski stopnji. Toda raziskave kažejo, da mnogo adolescentov o tem razmišlja že v predšolskem obdobju in v osnovni šoli. Otrok se začenja seznanjati s kompetencami in možnostmi razvijanja kariere že v predšolskem obdobju, v vrtcu pa je to lahko del svetovalnega programa.

Nekoč se je verjelo (Ginzberg 1952, v Sciarra, str. 125), da otroci, mlajši od enajstih let, o različnih poklicih in drugih življenjskih ciljih samo fantazirajo, njihov interes pa se pogosto spreminja.

Danes pa se ve, da so otrokovi interesi vendarle stabilnejši, kot se je mislilo. Ta stabilnost utegne biti v povezavi s poklici njihovih staršev: mlajši otroci/učenci si želijo biti kot odrasli podobni svojim staršem. Neka raziskava je ugotovila pomembno povezanost med tem, kar delajo starši, še posebno mati, in tem, kar upajo, da bodo delali otroci, ko bodo odrasli (Trice & Knapp 1992, v Sciarra, str. 125). Zato vemo, da je vloga staršev za oblikovanje kariere pomembna. Tega pa se starši pogosto ne zavedajo, zato bi morali svetovalni delavci starše na neki način seznaniti z njihovo vlogi pri razvoju kariere otrok in spodbujati, da bi z otrokom skupaj delali več stvari, ki so povezane s kariero.

Svetovalni delavec mora biti pozoren na to, da je izbira kariere in smisla življenja povezana tudi s *tradicijo, spolom in socialno-ekonomskim statusom*. Raziskave kažejo, da imajo učenci nižjega socialno-ekonomskega statusa manjše šolske in poklicne aspiracije kot pa učenci višjega ekonomskega statusa. To velja tudi za vpliv spola. Čim nižji je učenčev socialno-ekonomski status, tem bolj pride do izraza tudi vpliv spola, vpliv spola na poklicne in šolske aspiracije otrok pa se z višanjem socialno-ekonomskega statusa zmanjšuje².

² Podrobneje o teh študijah glej v Sciarra, str. 123–124.

Oblikovanje svetovalnega programa za kariero

Proces razvoja kariere začne že v zgodaj otroških letih in se razteza skozi vse življenje, zato bi morali program svetovalnega dela postaviti na načelih razvojnosti, celostnosti in postopnosti. Namenjen bo torej vsem učencem, ne samo rizičnim skupinam, čeprav bodo ti učenci zahtevali (potrebovali) več pozornosti.

Za svetovalno delo v šoli pa bi morale veljati:

- da je program svetovanja za kariero integralni del celotnega šolskega programa (tako kot sicer velja že tudi za današnji program svetovalnega dela);
- da pri uresničevanju programa sodeluje z učitelji in še posebno s starši, da bi se otrok/učenec modro odločal glede svojega življenja. Za to pa je tako pomembno
- pomagati učencem, da bi razumeli povezavo med njihovim učenjem danes in priložnostmi (možnostmi), ki jih bodo imeli jutri.

Program svetovanja naj bi pomagal posameznikom osvojiti in povezati znanje, izkušnje in oceniti relacije do sebe, to je spoznavanja samega sebe. Samospoznavanje, samopodoba in samokoncept so pomembni elementi postavljanja kariere, ki vključujejo tudi videnje (razumevanje) in zamisel (predvidevanje) odnosov z drugimi. To je tudi podlaga za definiranje življenjskega (kariernega) cilja, to je tega, kar in kakršen bi nekdo rad bil. Izbira življenjskega cilja pogosto rabi za to, da bi se odpravile trenutne slabosti ter poudarile in izrabile odlike, ki so tudi vir novih dejavnosti človeka (učencev), saj odlike zbujajo optimizem in motivirajo posameznika za življenjski cilj.

Zato se bo program svetovanja za kariero spreminjal od stopnje do stopnje šolanja. Od prvega do devetega razreda bo ospredju bolj seznanjanje s kariernimi možnostmi (vlogami, značilnostmi) ter uvajanje učencev v številne poklice in samospoznavanje (self-knowledge). Na višji stopnji in srednji šoli se poskuša izbiro šole povezati z izbiro kariere (ali nadaljnje šolanje ali poklic), pozneje pa program svetovanja pomaga učencem še zožiti njegove izbire in jim oblikovati spretnosti (kompetence), ki jih bodo potrebovali za pot, ki jo načrtujejo, ko se vpisujejo na fakultete ali usposablajo za konkreten poklic oziroma delo. (Podrobnejšo členitev programa razvoja kariere glej v Gysbers 1994, str. 369–381; Sciarra 2004, str. 123–136)

Še enkrat bi radi opozorili, da svetovanja za kariero ne moremo reducirati na *poklicno svetovanje*, čeprav je poklicno svetovanje pomemben sestavni del kariernega svetovanja. Jasno in realistično postavljena kariera (življenjski cilj) pomaga pri izbiri poklicnega področja in tudi stopnje zahtevnosti dela. Odnos med njima je instrumentalen, ker je življenjski cilj podlaga za vsako poklicno izbiro.

Če zopet citiramo Jonesa (str. 216), ta pravi, da je življenjski cilj podlaga za vsako poklicno izbiro. Življenjskega cilja ne smemo enačiti z »uspehom pri delu«, pač pa z »zadovoljstvom z življenjem«; bistveno je zadovoljno življenje. Zadovoljstvo je stanje duha, je čustveno stanje (emocija) in je izid uspešnega doseganja cilja. Je pa seveda tudi nevarnost, če življenjski cilj idealiziramo, če

postanemo očarani od visokih vrednot, ne postavimo pa tega cilja v relacije do dela, če delo zanemarimo.

Svetovanje za kariero se premika od tega, da bi ljudi preprosto usposabljaljo za trg dela in delovne sile v razvoj celotnega človekovega življenja; od individualizma k poudarjanju kolektivnosti (skupnosti) in različnosti; od kurativnih k preventivnim izhodiščem pri svetovalnem delu; od medicinskih modelov svetovanja k pozitivnemu humanističnemu pogledu na človekov razvoj; od pozitivističnega pristopa k osvajanju količine znanja k iskanju učinkovitih poti za doseganje kakovosti znanja; od razčlenjevanja (parcelizacije) človeka k pomoči, da bi z integracijo vseh svojih življenjskih vlog in izkušenj postal celostna osebnost.

Ob koncu te diskusije o svetovanju za kariero bi želeli ugotoviti, da šola je in bo tudi v prihodnje pomembno vplivala na oblikovanje življenja (kariere) učencev, vprašanje je, ali bo to bolj zavestno (sistematično, načrtno) vplivanje ali pa bolj nezavedno, naključno, slabo organizirano in slabo načrtovano.

Ne rečem, da sta šola in svetovalno delo to področje popolnoma prezrla. Moja trditev je le, da je bilo ukvarjanje z vprašanjem svetovanja za kariero kot celostni program premalo prisotno v konceptu dela šolskih svetovalnih delavcev; prevečkrat je bilo to redko, pogosto zgolj naključno in priložnostno.

To je eno od področij, ki sem ga imel v mislih, ko sem zapisal, da ga je treba postaviti v ospredje svetovalnega dela. To je jedro načela celotnega pristopa k svetovanju učencem, ki imamo zapisanega tudi v Programskih smernicah za delo svetovalnih delavcev v vrtcu, osnovnih in srednjih šolah.

Projekt družina in svetovalno delo

Drugo tako področje svetovalnega in šolskega dela, ki mu bomo morali v prihodnje posvetiti še bistveno večjo pozornost, je sodelovanje šole in svetovalnih delavcev s starši. Že v uvodu zapisane misli nas bi morale spodbuditi, da se do tega področja dela šole in svetovalne službe začnemo vesti še bolj zavzeto. Čeprav zadnja aktualna raziskava o sodelovanju svetovalnih delavcev s starši, ki jo v svoji razpravi prikazuje *Petra Mrvar*, ne kaže slabih rezultatov, je vprašanje, kakšno je danes to sodelovanje. Vprašanje je, ali se zavedamo dovolj pomena in vloge tega sodelovanja. Bojim se, da so bile raziskave in pedagoške razprave, ki smo jih o tem delali zadnja desetletja ali celo stoletje, preveč površinske. Sprašujem se, ali celo drži pred več kot sto leti izražena misel, da se nam sodelovanje med šolo in domom zdi tako samo po sebi razumljivo, da se pozabimo vprašati, v čem je vrednost teh stikov. (Primerjaj Pribil 1906, str. 98) Zato mislim, da ni odveč, če poskušamo razkriti, pojasniti in poudariti nekaj stališč in trditev, ki bi morale biti danes šolam, in ne samo svetovalnim delavcem vodilo za vzpostavljanje in oblikovanje odnosov s starši in domom.

Kar nekaj tehtnih razlogov je, da se s starši razvije kar se da tesno sodelovanje.

Rekonstrukcija družine, ki se dogaja danes, oblikuje bistveno drugačne pogoje učenja in življenja otroka, kot pa se je to dogajalo še pred nekaj desetletji.

Nova družinska razmerja ne presenečajo samo otrok, ampak tudi starše. Svetovalni delavec bi zato lahko na področju svetovanja staršem za uspešnejše starševstvo naredil več.

Mnogi avtorji pozivajo svetovalce, naj prevzamejo vodilno koordinacijsko vlogo pri sodelovanju med domom in šolo oziroma učitelji in starši (Dollarihi-de, Saginak 2003, str. 283). Ker imajo nad šolo in domom »helikoptersko« in specifično izobrazbo, so idealen profil za razreševanje »imanentnih« napetosti in odpravljanje sprotnih ter vzpostavljanje povezav, če so bile le-te pretrgane. Mislimo, da pri nas tako vlogo svetovalni delavci v mnogih primerih tudi odigravajo. Raziskava, narejena pred desetimi leti, na katero se ves čas sklicujemo (Bečaj 1999, str. 332), ugotavlja, da se ravnatelj pri povezovanju in sodelovanju šole z domom oziroma starši pogosto opirajo na svetovalne delavce.

Empirična spoznanja ugotavljajo, da sta otrokovo učenje in razvoj odvisna od sodelovanja staršev s šolo in učitelji, to pa potem vpliva tudi na odnos staršev do otroka in otroka do šole in učiteljev. O tem bomo govorili v nadaljevanju.

Tesne odnose svetovalnega delavca (in učitelja) s starši je vredno razviti, ker je samo svetovalno delo z učenci na štiri oči pogosto neuspešno. Svetovalni delavec je usposobljen, zna realizirati tudi globlje učinke konzultacijskega sodelovanja s starši. Njegova naloga je pomagati staršem (in učiteljem) v razumevanju položaja, dela in vedenja otroka, jim pomagati, da uvidijo svojo vlogo in poskušajo s pomočjo svetovalca spreminjati ravnanje, odnos do otroka in njegovega šolskega dela. To je jedro sodobne paradigme konzultacijskega dela šolske svetovalne službe. (Sciarra 2004, str. 54–57)

Kaj moramo vedeti, da bi znali prav ceniti pomembnost sodelovanja šole, učiteljev in svetovalnih delavcev s starši?

Empirične raziskave in izkušnje kažejo, da, kjer je sodelovanje med starši in učitelji dobro, potem učenci/otroci na splošno dosegajo boljše ocene; otroci bolj redno izdelujejo domače naloge in težijo (želijo), da bi dosegli več, ne glede na ekonomski, socialni, kulturni izvor ali izobrazbo staršev. Ti učenci imajo višje poklicne aspiracije (Olsen, str. 202), pogosteje prevzemajo odgovornosti, povezane s šolsko in oddelčno skupnostjo, pogosteje se vključujejo v interesne dejavnosti, več se angažirajo tudi v društvih in klubih zunaj šole. Za današnji šolski čas in probleme, s katerimi se srečujejo šola in svetovalni delavci, je pomembna ugotovitev, da imajo otroci, katerih starši tesno sodelujejo s šolo in učitelji, jasnejšo samopodobo, bolj so samodisciplinirani, povzročajo manj disciplinskih problemov in so manjkrat kaznovani kot pa učenci, katerih starši se drže ob strani.

Dobro sodelovanje med šolo/učitelji in starši nima ugodnega učinka samo na otrokovo/učenčevo učenje in razvoj, pač pa »lajša« tudi življenje in delo staršev in učiteljev.

Sodelovanje staršev z učitelji pomaga pri zbliževanju otrok in staršev, to pa je temeljni vzvod dobrega učnega dela v šoli. Dober učni uspeh zvečuje *zadovoljstvo staršev*, kar vpliva na to, da se vedejo odgovorneje in občutljiveje do otrokovih socialnih, emocionalnih in intelektualnih potreb, razvijejo pozitivnejši odnos do sebe, večje je samozaupanje, manj kaznujejo in bolj spodbujajo otroke.

Ko bodo starši spremenili svoj odnos do otroka in njegovega šolskega dela,

se bo spremenil tudi otrokov odnos do šole in šolskega dela.

Dober učni uspeh pa je tudi *zadovoljstvo za učitelja*, kar seveda zvečuje njegovo motivacijo za delo. Zato lahko trdimo, da uspehi učitelja peljejo prek sodelovanja s starši.

Doživljanje zadovoljstva ob uspehu in priznanje, ki ga dobijo učitelji od staršev in učencev, globlje in trajneje vpliva na motivacijo učitelja kot pa na primer priznanje, ki ga dobi od ravnatelja ali kolegov. Lahko bi dejali, da se motivacija učitelja vzdržuje s priznanjem, ki ga dobi od staršev in učencev.

Ko starši izkazujejo podporo učiteljem, se v učiteljih vzbuja občutek (zavest, spoznanje), da so nekaj vredni (zvišuje se jim samovrednotenje). Če pa starši z omalovaževanjem govorijo o učiteljih v šoli, če podcenjujejo njihovo delo, potem jim jemljejo voljo do dela, znižuje se jim samopodoba, učitelji beže iz tega poklica. Stvari so lahko še slabše. Če starši podcenjujejo delo učitelja, potem tudi učenci z omalovaževanjem in podcenjevanjem gledajo na učitelja in njegovo delo. Tako odnos staršev do šole vpliva na držo otroka in njegovo vedenje v razredu. Taki učenci učitelju lahko povzročajo težave, težko jih je obvladati in motivirati za delo, motijo učitelja in druge itn.

Ni težko ugotoviti, da še tako visoko usposobljeni učitelji in svetovalna služba v šoli nikoli ne morejo nadomestiti staršev oziroma zagotoviti (dati) učencem tiste in take pomoči (podpore), kakršno lahko dajo starši svojim otrokom doma. To velja tudi za *nizko (slabo) izobražene starše*, ki otrokom ne morejo pomagati kot inštruktorji. To je »filozofija«, ki bi morala biti prisotna med učitelji, svetovalnimi delavci in starši.

Zadnja empirična raziskava³ je pokazala, da 15,9 odstotka staršev in 18,2 odstotka učiteljev ocenjuje sodelovanje kot odlično, 75,2 odstotka učiteljev in 59,9 odstotka staršev pa kot dobro, da torej večina staršev in učiteljev ne občuti težav. Dobrega sodelovanja ni lahko doseči in pri vzpostavljanju sodelovanja z nekaterimi skupinami staršev (večino) ni nobenih težav, se pa pojavljajo različni razlogi, zaradi katerih je učiteljem (ali staršem) težko vzpostaviti dobro sodelovanje z nekaterimi od staršev.

Vzroki za slabo sodelovanje

Vzrokov za slabo sodelovanje ne gre iskati samo pri starših. Pogosto je te treba iskati tudi pri šoli ali učiteljih. Ti vzroki so lahko v oblikovanih stereotipih učiteljev do nekaterih skupin staršev, lahko je to preveč paternalistična drža, nepoznavanje, neposlušanje, nerazumevanje staršev, družine, socialnega okolja in ekonomskih pogojev njihovega življenja. Stikov s šolo se izogibajo starši, ki imajo občutek, da so učiteljem in svetovalnim delavcem nekako odveč, da jih po nepotrebnem obremenjujejo, so hladni ali uradni in imajo do njih na splošno negativno držo. Tu pa smo zadeli ob vprašanje »kulture zbornice«. Ena večjih ovir je, da učitelji nimajo potrebnega znanja (kompetenc) za sodelovanje s starši.

³ Stanje in perspektive sodelovanja svetovalnih delavcev s starši. Oddelek za pedagogiko in andragogiko 2008. Raziskava še ni objavljena.

Eden od razlogov, zaradi katerih pa starši težko navezujejo stike s šolo in učitelji, je izoblikovano načelno nezaupanje v šolo, učitelja ali svetovalnega delavca. Starši se bojijo starši razkrivanja družinskih skrivnosti, branijo se pred vdorom tujcev, bojijo se očitkov na račun njihovega dela, javnega razkrivanja in sramotenja. Razlog za nesodelovanje s šolo oziroma učitelji in drža staršev na distanci ima lahko čisto drugačne razloge. Na primer starši ne poznajo učitelja in posebnosti njegovega dela; imajo indiferenten ali podcenjujoč odnos do učitelja, šole in otrokovega šolanja. Tudi med starših se lahko oblikujejo stereotipi, ki so posledica tradicije in lastnih (negativnih) izkušenj.

Postavlja se vprašanje, zakaj nekateri starši (skupine staršev) podcenjujejo delo učitelja. Ali je taka drža morda povezana z *izobrazbo in ekonomskim (socialnim) položajem družine (staršev)*?

Učitelji in svetovalni delavci imajo zelo različne izkušnje pri sodelovanju tako z *revnimi in slabo izobraženimi starši* kakor tudi s *premožnimi in bolj izobraženimi starši*.

Ena od ovir za slabo sodelovanje je vedno pogostejše tudi pomanjkanje časa in prezaposlenost staršev. Prezaposlenost bi lahko šteli med objektivne dejavnike, čeprav se najdejo starši, ki jim je to le izgovor, ker sodelovanja s šolo ali učitelji nočejo.

Poseben problem je sodelovanje z marginalnimi skupinami staršev. Mislimo predvsem na družine in starše bistveno *drugačnega kulturnega izvora*, s *socialno izključenimi starši* oziroma tistimi, ki so odrinjeni na rob družbenega dogajanja, in starše oziroma družine, ki živijo v *ekonomski revščini*, ki je med drugim lahko posledica brezposelnosti obeh staršev.

Prispevek Tatjane Ažman izpostavlja danes eno aktualnejših vprašanj kakovosti šolskega dela, to je usposabljanja učiteljev razrednikov za vodenje in obvladovanje oddelkov učencev. Njen prispevek prikazuje učinke supervizijske pomoči, ki jo je kot šolska svetovalna delavka opravljala več let z učitelji razredniki. Učitelji razredniki so ugotavljali, da imajo težave v navezovanju stikov in sodelovanja s starši, zato bi bilo vredno supervizijsko pomoč učiteljem ponuditi tudi pri razvijanju znanja in spretnosti sodelovanja s starši.

Problem revščine

Ugotavlja se (Fuller 2003, str. 273, 274), da je *revščina* eden največjih sovražnikov družine, skrbi za otroka in njegovo šolanje in tudi povezovanja šole z domom. Ali, kot pravi Howe (Howe 1991, po Schmidt, str. 298): »Revščina je mati šolske neuspešnosti, poklicne (delovne) neuspešnosti, emocionalne neuravnoteženosti in socialne odrinjenosti«. Dokazana je povezanost med revščino, zdravjem, učenjem in družinskimi problemi.

Revščina je položaj, ko se družina in s tem otrok znajdeti na meji nezadovoljenih bioloških potreb in varnosti. Vpliva na stanovanjske razmere, primanjkuje hrane, pa še ta je pomanjkljiva. Težje kot samo pomanjkanje materialnih in finančnih sredstev so lahko posledice v emocionalnih in socialnih *krizah družin*.

Skrb za preživetje vpliva na odnose v družini med starši in odnos staršev do otrok in njihovega šolanja. Zaradi revščine in energije, ki jo starši porabijo, da preživljajo družino, se počutijo tudi nemočne, da bi se bolj angažirali pri otrokovem šolskem delu in mu dajali podporo pri domačih nalogah. Zavedati se je treba, da imajo starši, ki se otepajo revščine, drugačne (specifične) potrebe, prioritete v svojem družinskem in profesionalnem življenju, kot starši, ki teh problemov nimajo. Odvratanje pozornosti od otroka in njegovega šolskega dela in učenja vodi k otrokovemu neuspehu.

Revščino otroci občutijo na vseh nivojih: slabi so pogoji za učenje doma, nepremostljive so lahko ovire pri nakupu knjig, nezmožnost financiranja dodatnih dejavnosti za otroka itn. so razlog, da se znižuje učna uspešnost in šolske ambicije učencev revnejših plasti. Med temi otroci je več izostajanja od pouka, več agresivnosti, delinkvence in problemov učenja.

Kriza družine in otrok se navadno v šoli hitro opazi (otrok ne hodi pripravljen na pouk, pogosto je neurejen in utrujen, bolj razdražljiv, raztresen, celo hujša). Učitelj in svetovalni delavec morata biti pozorna na »signale«, ki jih mu daje vedenje učenca in kažejo na njegovo in družinsko gorje. Paziti je treba, da šola stvari še ne poslabšuje in da učenec ne začne izostajati od pouka. Zgodi se, namreč lahko, da šola zaradi nepoznavanja situacije z dodatnimi pritiski na otroka in starše ustvarja nove krize tako, da začne otrok izostajati od pouka. Če šola in učitelji nimajo razumevajočega odnosa, se lahko pojavijo nesoglasja in celo konflikti s starši.

Revščina ima lahko posledice na življenje učencev v oddelkih. Svetovalni delavci bi morali biti pozorni, da zaradi velikih razlik v ekonomskih možnostih med učenci ne bi prihajalo do socialnega zapostavljanja revnejših. Velike razlike učence (in starše) oddaljujejo oziroma preprečujejo, da bi se različne skupine zbliževale in delale za isti cilj; revni učenci se ne morejo kosati z bogatejšimi po materialnih pogojih pripravljanja na šolsko delo in preživljanja prostega časa. To vpliva, da se revni učenci tudi v razredu postavljajo ob rob socialnega povezovanja ali pa jih v marginalne položaje odrivajo drugi. Enakost izobraževalnih možnosti za vse učence postaja vedno bolj le deklarativen ideal. Škoda, da se šola tako slabo (nemočno) odziva na revščino, kar je tudi razumljivo, saj to ni institucija, ki bi bila namenjena odpravljanju revščine.

Že omenjena pred leti narejena raziskava in tudi najnovejša, na katero se opira razprava *Tanje Bezić* v tej številki, ugotavljata, da se morajo svetovalni delavci (zlasti socialni delavci) danes vedno pogosteje ukvarjati z vprašanji revnih učencev, ker obstaja objektivna nevarnost, da bi bili zaradi tega v šoli in med sošolci segregirani.

Mislimo, da bo pomoč slabšim in obrobnim učencem in družinam v prihodnje še bolj zapolnjevala delo svetovalnih, zlasti socialnih delavcev, povečeval se bo t. i. socialni aktivizem, posledica tega pa bo seveda, da bodo morali skrajševati čas za preventivno in razvojno svetovanje, ki naj bi bilo namenjeno vsem učencem.

Pravzaprav je bilo doslej vedno tako, da so šola, učitelji in svetovalni delavci poskušali reševati učence, ki so se izgubljali v podpovprečju učnih uspehov in drugačnih problemov, zapostavljeni pa so bili nadarjeni učenci. Prispevek *Tine*

Vršnik Perše pa poleg kadrovske strukture, vloge svetovalne službe, delovnih nalog in dajanja strokovne pomoči raziskuje tudi delež pomoči, ki jo svetovalni delavci namenjajo nadarjenim učencem.

Revščina in rizične skupine

Ornstein in Levin (Fuller 1989, str. 281) pravita, da bi moral učitelj misliti na učence nižjega socialnega razreda in njihove starše. Učitelji in svetovalni delavci ne bi smeli pozabiti, da imajo tudi ti starši radi otroke, da tudi njim ni vseeno, kaj se z njihovimi otroki dogaja, in da tudi ti starši želijo svojim otrokom vse najboljše. Pozablja se, da je tudi med revnimi velik potencial, ki ga družba ne sme zanemariti, da tudi ti otroci na tekmovanjih pobirajo državne nagrade. Zaradi tega, ker so starši revni, pogoji za učenje pa slabi, revni otroci ne bi smeli biti podcenjevani.

Vendar pa mora imeti, zaradi prej omenjenih razlogov, učitelj ali svetovalni delavec, ki posebno pozornost usmerja v nadarjene ali talentirane učence, ki izhajajo iz ekonomsko šibkih (revnih) družin, glede sodelovanja s starši realna pričakovanja. Posebno nadarjeni otroci potrebujejo tudi posebno pozornost staršev doma, vprašanje pa je, ali bodo starši, ki se otepajo revščine, zmogli otrokom doma nameniti potrebno pozornost. Težko bo pred starše postavljati dodatne zahteve, jim povzročati dodatni stres in navsezadnje gojiti prazno upanje, da bodo več, kot so objektivno zmožni, vlagali v otrokovo učenje (šolanje). Bodo pa starši učitelju in svetovalnemu delavcu hvaležni, če bodo lahko nanju prenesli del svoje odgovornosti, če se bosta onadva bolj angažirala in vložila več truda v delo z otrokom. Kot rečeno, revnim staršem je prioriteta preživljanje družine, zato se med takimi starši pogosto rodi tudi želja (in celo zahteva), naj šola prevzame večjo odgovornost za otrokovo edukacijo.

Slabo sodelovanje revnejših staršev pri pripravi otroka na šolo in pouk ter njihovo sodelovanje z učitelji ima še eno ozadje. Podatki in izkušnje kažejo, da imajo v družinah s slabšim socialno-ekonomskim položajem starši pogosteje nižjo (slabšo, pomanjkljivo) šolsko izobrazbo kot starši v ekonomsko boljše (dobro) stoječih družinah. Slab ekonomski položaj in slaba izobrazba staršev sta lahko tudi posledica slabega položaja staršev in neugodnih izkušenj, ki so jih doživljali, ko so še oni hodili v šolo. Neugoden socialno-ekonomski položaj, slab učni uspeh, ki so ga mnogi med temi starši imeli, zaradi česar so kot učenci doživljali graje in očitke (neugodno šolsko izkušnjo), imajo posledice še danes. Ti starši se še danes ob šolanju svojih otrok počutijo neudobno (neprijetno), ko se srečujejo s šolo in učitelji.

Katere so pravzaprav rizične skupine staršev?

Še zlasti svetovalni delavci se moramo paziti, da ne bi zašli pod vpliv stereotipa, to je, da bi se oprijeli stališča, da je staršem marginalnih skupin vseeno, kaj se dogaja z njihovim otrokom, in da so zato rizične vse socialno marginalizirane skupine staršev.

Z vidika šole, učiteljev in šolskih svetovalnih delavcev so pravzaprav ri-

zične vse tiste skupine staršev, ki posvečajo premalo pozornosti otrokovemu šolanju, kjer se partnerja pogosteje menjata, kjer je prisoten alkohol ali droga. Večja je rizičnost za otrokov učni uspeh tam, kjer starši doma z otrokom govorijo v različnih jezikih (neslovensko govorečih družinah ali družinah, kjer govorijo »mešane jezike«), kjer so v družini velike kulturne razlike med starši, kar moti učenca v njegovi socializaciji, in družinah, kjer je kulturno življenje bistveno drugačno kot kultura šole.

Pogoji zbliževanja

Ena od temeljnih trditev, ki jo je mogoče izpeljati iz različnih teorij osebnosti in svetovanja, je teza, da bo sodelovanje lažje vzpostaviti, če se bomo med seboj *bolje poznali*, če bomo *bolj razumeli pogoje* dela drug drugega. »Razmišljanje o vzajemnem sodelovanju ne more biti produktivno, če se ne poznajo pogoji življenja družine in šole.« (Matulčikova, str. 51) To ne velja samo za učitelje in starše, ampak tudi za svetovalne delavce.

Postavlja se vprašanje, ali nas (učitelje in svetovalne delavce) starši poznajo, vedo, kdo smo in kaj delamo, in vprašanje, ali svetovalni delavci dovolj poznamo starše, njihove stiske in vsakršne zadrege, da bi tako lahko razumeli učence in jim znali prav pomagati.

Pomembno je, da staršem, tako kot otrokom, povemo, kdo pravzaprav smo, da nas ne identificirajo z učitelji oziroma ljudmi, ki imajo nad otrokom tudi administrativno moč.

Svetovalni delavec je sicer predstavnik šole, vendar mora pokazati, da sta šola in on zavzeta za otrokovo dobro učenje in njegov razvoj, da želijo delati v otrokovo dobro.

Pot do zbliževanja in vzpostavljanja zaupanja med učiteljem ali svetovalnim delavcem in staršem je podobna kot pot zbliževanja med učiteljem oziroma svetovalnim delavcem in učencem.

Enakopravnost, poslušanje, dialoškost, empatija in participacija so koraki k razumevanju in sporazumevanju med učitelji/svetovalnimi delavci in starši.

Pot zbliževanja in vzpostavljanja zaupanja bo lažja, če naš pristop do staršev ne bo posplošen, pač pa *zelo individualen*, če bomo poskušali razumeti njihov konkretni položaj in upoštevali individualnost vsakega posameznega učenca. Ko starši ugotovijo, da jih ne obravnavаш kot vse druge, pač pa imaš posluš prav za njihove posebne potrebe, pomaga, da se ustvari zaupljivejši odnos. Zaupanje bo lažje ustvariti, če se s starši ne bomo pogovarjali samo o otrokovih šibkih točkah, ampak skupaj iskali njegove odlike, na katerih se bosta gradila otrokovo učenje in razvoj. Tak pristop vzbuja v starših optimizem, vliva jim voljo za delo z otrokom in sodelovanje z učiteljem in svetovalnim delavcem.

Za vzpostavljanje zaupanja je pomembno imeti s starši redne (stalne) stike, ne pa samo takrat, ko se ugotavlja, da je z otrokom/učencem nekaj narobe. Škoda je, da je pogosto prav nemoč tista, zaradi česar starši poiščejo pot do svetovalne službe. Starši morajo vedeti, da so vrata svetovalnega delavca vedno odprta in da stik z njimi lahko navežejo kadar koli. Staršem je treba dokazati, da ima-

te poštene namene, da vam je prvi namen pomoč njim in otrokom. Pomemben korak k dobremu sodelovanju s starši lahko prispevajo svetovalni delavci še pred vstopom, to je ob delu s šolskimi novinci. Cilji tako zgodnjega sodelovanja s starši je a) pomoč učencem pri obvladovanju prvih šolskih izkušenj, b) pomoč učiteljem, da se seznanijo z otrokovimi posebnostmi, njegovo motivacijo, socialnim in kulturnim ozadjem, in c) pomagati staršem pri obvladovanju sprememb v družinskem življenju, ki jih prinaša v družino všolanje otroka. Pomembnost sodelovanja svetovalne službe s starši šolskih novincev posebej utemeljuje in z empirično raziskavo dokazuje razprava *Tine Kaltenekar*.

Za konec

Celostni šolskosvetovalni program, ki bo razvijal strategijo svetovalne pomoči učencem za razvoj kariere, ne bo mogel ignorirati sodelovanja s starši in svetovalno delo s starši se ne bo smelo reducirati samo na delo s tistimi, katerih otroci imajo v šoli take ali drugačne težave. Projekt »starši« bo moral biti usmerjen v vse skupine staršev, jim pomagati pri usposabljanju za pomoč pri otrokovih pripravah na pouk, jih usposabljaati za odgovorno starševstvo in jih motivirati za sodelovanje z učitelji in šolo.

Dosedanji razvoj šolskih svetovalnih služb v svetu in pri nas kaže, da bo šolsko svetovalno delo prej ali slej ostalo aktualno. Šolsko zasnovana svetovalna pomoč pomeni, da bosta šola in šolsko svetovalno delo ostala »osrednja strokovna institucija«, ki bo koordinirala svetovalno pomoč, ki jo bo potreboval učenec za svoj osebni razvoj in učenje. To kaže tudi raziskava Bezičeve. Zunanje specializirane strokovne službe se bodo še vedno s svojim znanjem vključevale v pomoč otrokom in staršem. Šolska svetovalna služba pa bo zbirala, urejevala in evalvirala ugotovitve različnih strokovnjakov in jih povezovala v celotno pomoč otroku in staršem.

Danes se potrebe po šolskih svetovalnih delavcih ne zmanjšujejo. Dogaja se prav nasprotno. Zaradi težav, ki jih prinaša sodobno življenje, se potrebe po svetovalnih delavcih celo povečujejo. Je pa problem, ker državni proračun ne more zagotoviti dovolj sredstev za nastavljanje novih svetovalcev. Tendencia je celo, da poskuša država prihraniti del sredstev na račun zaposlovanja svetovalnih delavcev. Če se bo zgodilo, da bi se šolsko ministrstvo »rešilo« financiranja tega programa, se utegne zgoditi nepopravljiva škoda učencem, šolam in staršem. Če se to zgodi, potem obstaja velika verjetnost, da bo svetovalno delo prepuščeno zasebnim družbam (podjetjem, agencijam) ali razdrobljeno na več državnih resorjev, kot je na Ministrstvo za delo, Ministrstvo za družino in socialne zadeve, na Ministrstvo za zdravstvo, in seveda na Ministrstvo za šolstvo. V takem položaju je velika verjetnost, da svetovalno delo ne bo usmerjeno k preventivnemu in razvojnem delu s celimi populacijami (generacijami) učencev; to pomeni, da bodo svetovalni delavci plačani za posamezne naloge na podlagi »ponudbe in povpraševanja«, za določen čas in določene naloge. Taka orientacija bo sicer skladnejša s potrebami trga, ponudbe in povpraševanja, vendar pa v nasprotju

z bolj »humanistično« orientacijo in napovedmi, da bo potreba po celostnem usmerjanju učencev in mladine. Utegne se zgoditi, da bo pomoč pri oblikovanju njihove osebnostne (življenjske) kariere potisnjeno v ozadje, to pa utegne imeti dolgoročno negativne posledice tako za družbo kakor za gospodarstvo nasploh.

Literatura

- Ažman, T. (2008). Učinkovitost supervizijske pomoči šolskega pedagoga razrednikom. *Sodobna pedagogika*, št. 2.
- Bečaj, J. (1999). Sodelovanje vodstvenih in šolskih svetovalnih delavcev. V: Resman, M. idr., *Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah*. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Bezić, T. (2008). Razvoj in spremljanje delovanja mreže svetovalnih služb. *Sodobna pedagogika*, št. 2.
- Dollarhide, C. T., Saginak, K. A. (2003). *School Counseling in the Secondary School*. Boston: Allyn and Bacon.
- Fuller, M. L. (2003). *Poverty (The Enemy of Children and Families)*. V: Olsen, G., Fuller, M. L., *Home-School Relations*. Boston: Allyn and Bacon.
- Gysbers, N. C., Henderson, P. (1994). *Developing and Managing Your School Guidance Program*. USA, Alexandria: American Counseling Association.
- Gysbers, N. C. (1992). *The Comprehensive Guidance Program Model*. V: Waltz, R. G., Ellis, T. I., *Counseling and Guidance in School*. Washington, D. C: National Education Association.
- Javrh, P. (2006). *Kariera učiteljev in njihovo izobraževanje*. Doktorska disertacija. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za pedagogiko in andragogiko.
- Jones, A. J. (1970). *Principles of Guidance*. New York, McGraw-Hill.
- Jug, A. (2008). (Predšolska) vzgoja ter mesto, ki ga v njej zaseda področje subjektivnih teorij. *Sodobna pedagogika*, št. 2.
- Kaltenekar, T. (2008). Svetovalne potrebe staršem pri vstopu šestletnikov v šolo. *Sodobna pedagogika*, št. 2.
- Olsen, G., Fuller, M. L. (2003). *Home-School Relations*. Boston: Allyn and Bacon.
- Matulčiková, M. (2005). Ideja o suradnji učenika, učitelja i obitelji u suvremenim modelima školske reforme. V: Vrgoč, H. (ur.), *Učenci, učitelji i roditelji zajedno na putu uspešnog odgoja i obrazovanja*. Zagreb: Hrvatski pedagoško-književni zbor.
- Pečjak, S. (2008). Vloga psihologa pri oblikovanju in uresničevanju vzgojnega načrta šole. *Sodobna pedagogika*, št. 2.
- Pediček, F. (1967). *Svetovalno delo in šola*. Ljubljana: Cankarjeva založba.
- Posvet: Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli. Zveza društev pedagoških delavcev Slovenije, Nova Gorica, 24.–26. oktober 2002.
- Pribil, D. (1906). Obiteljski večeri. *Popotnik*, št. 4.
- Programske smernice za delo svetovalne službe (1999). Ministrstvo za šolstvo in šport, Nacionalna kurikulumna komisija. <http://www.mss.edus.si/šolstvo/svetovalna> (april 2008).

- Resman, M., Bečaj, J., Bezić, T., Čačinovič Vogrinčič, G., Musek, J. (1999). Svetovalno delo v vrtcih, osnovnih in srednjih šolah. Ljubljana: Zavod Republike Slovenije za šolstvo.
- Resman, M. (2007). Vzgojni koncept se uresničuje v oddelkih (Zakaj svetovalno pozornost usmeriti v oddetek). *Sodobna pedagogika*, Posebna izdaja, str. 122–139.
- Resman, M. (2006). Oblikovanje interkulture šolske skupnosti. *Sodobna pedagogika*. Posebna izdaja, str. 202–217.
- Resman, M. (2002). Integracija otrok s posebnimi potrebami med zamislijo in realnostjo. ZDPDS Ljubljana: Delovno gradivo za posvet Integracija, inkluzija v vrtcu, osnovni in srednji šoli, str. 39–55.
- Schmidt, J. J. (2003). *Counseling in School (Essential Service and Comprehensive Programs)*. Boston: Allyn and Bacon.
- Sciarra, D. T. (2004). *School Counseling*. Belmont, CA: Brooks/Cole – Thomson Learning.
- Vršnik Perše, T., Kozina, A., Rutar Lebar, T. (2008). Šolska svetovalna služba v osnovnih šolah – Vloga in delovne naloge s posebnim poudarkom na delu z nadarjenimi učenci. *Sodobna pedagogika*, št. 2.

RESMAN, Metod, Ph.D.

COUNSELLING IN KINDERGARTENS AND SCHOOLS

Abstract: School counselling in our country, in the present conceptual and operative form, has done a certain way and performed its professional development; thus it is time to question ourselves which direction to choose in order to take new steps and in this way to actualize school counsellors' work in the future. Not only foreign but also our empirical studies (some of them are shown in this thematic volume) show that certain questions regarding educative – educational work in schools and counselling services, going on for decades, will remain on the map also in the future. These questions refer to the assistance to students with special needs in learning and in social integration, school and vocational counselling, questions and respecting school rules (discipline), fight against the use of substances harmful to health and questions of mutual relationships (individualism, egoism, aggression). Regarding this conceptualisation, we have to be observant of preserving the preventive, developmental, systematic and systemic direction of the counselling services' program, in order to help everybody, not only risky students. The efficiency of the program will increase if counsellors manage to connect their efforts with the efforts of teachers and parents into a uniform educative concept. In the article, it is particularly emphasized why it would be worth paying counselling attention to the development of students' carrier and to the co-operation with parents.

Keywords: school counselling, vocational counselling, carrier counselling, preventive counselling, consultative work with parents.